Valkoisuus kirjallisuudentutkimuksessa

Pohjoismaihin liitetään usein tasa-arvon, demokratian ja hyvinvoinnin kaltaisia ideaaleja. Samalla alue on kuviteltu – ja edelleen usein kuvitellaan – etnisesti homogeeniseksi ja irralliseksi kolonialismin ja rasismin brutaaleista historioista. Viimeisen vuosikymmenen aikana tutkijat ovat enenevissä määrin tuoneet esiin, millä tavoin tätä *pohjoismaisen ekseptionalismin* tai *poikkeuksellisuuden* diskurssia on ylläpidetty sekä tutkimuksessa että poliittisella ja kulttuurisella kentällä (esim. Keskinen ym. [toim.] 2009; Habel 2012; Loftsdóttir & Jensen 2012; Sawyer & Habel 2014). Pohjoismaista poikkeuksellisuutta on käytetty keinona hiljentää keskusteluja rodullistamisen, rasismin ja kolonialismin historiasta ja nykypäivästä pohjoismaisessa kontekstissa. Samalla siihen liittyvä käsitys pohjoismaisesta etnisestä homogeenisyydestä – ja valkoisuudesta – pyyhkii pois erilaisten valkoisuuden ulkopuolelle rodullistettujen vähemmistöryhmien satavuotiset historiat alueella (esim. McEachrane [toim.] 2014; Tervonen 2014).

Tämä *Avaimen* erikoisnumero haastaa pohjoismaisen poikkeuksellisuuden diskursseja tarkastelemalla kriittisesti valkoisuuden ja valkonormatiivisuuden teemoja suomalaisessa ja ruotsalaisessa kirjallisuudessa. Erikoisnumeron teksteissä analysoidaan, miten valkoisuutta esitetään, ylläpidetään, horjutetaan tai haastetaan kaunokirjallisissa teksteissä ja laajemmalla kirjallisella kentällä sekä kirjallisuudentutkimuksessa ja -opetuksessa. *Valkoisuudella* viittaamme sosiaaliseen konstruktioon ja valtasuhteeseen: valkoisuus merkitsee normia, ideaalia ja asemaa, jonka avulla rodullistavia erotteluja tehdään (Seikkula & Keskinen 2021, 10). Valkoisuus ei typisty kysymykseen ihonväristä, sillä eri aikakausina esimerkiksi saamelaiset ja romanit on ihonväristään riippumatta rodullistettu Pohjoismaissa ei-valkoisiksi ja siten pohjoismaalaisuuden kategorian ulkopuolisiksi (Dankertsen & Kristiansen 2021; Hoegaerts ym. [toim.] 2022; Keskinen 2022). Myös niin sanotusti etnisiä suomalaisia on rodullistettu historiallisesta ajanjaksosta ja maantieteellisestä sijainnista riippuen sekä valkoisiksi että ei-valkoisiksi (esim. 1900-luvun alun Yhdysvalloissa ks. Huhta 2021). Eri ihmisryhmien rodullistaminen on perustunut useiden erilaisten tekijöiden, kuten ihonvärin, kielen, uskonnon, etnisyyden, luokan tai kansalaisuuden, yhdistelmiin (El-Tayeb 2008; Omi & Winant 2014; Hall 2020). Valkoisuuteen liittyy läheisesti *valkonormatiivisuus* eli se, miten valkoisuus toimii huomaamattomana tai näkymättömänä oletuksena esimerkiksi representaatioissa, kerronnassa ja tulkinnassa. Se määrittää, mitä pidetään universaalina, neutraalina tai tavanomaisena. (Dyer 1997; Ahmed 2007.)

Erikoisnumero tuo historiallisia, teoreettisia ja tekstianalyyttisiä näkökulmia valkoisuuteen ja pyrkii samalla edistämään moniäänisyyttä suomalaisessa kirjallisuudentutkimuksessa. Valitsimme avainsanaksi valkoisuuden, koska

haluamme kääntää katseen Suomen ja Pohjoismaiden omiin rodullistaviin prosesseihin – niiden historiaan ja nykypäivään. Siten haluamme jatkaa esimerkiksi saamentutkijoiden tekemää työtä, jossa saamelaiskirjallisuutta on jo pitkään ja eksplisiittisesti tutkittu suomalaisen ja pohjoismaisen kolonialismin kontekstissa (Hirvonen 1999). Asuttajakolonialismin ja koloniaalin osallisuuden pitkästä historiasta huolimatta rodullistamiseen ja rasismiin liittyvät kysymykset on 2000-luvun Suomessa tyypillisesti kehystetty maahanmuuton, monimuotoisuuden, monikulttuurisuuden tai muiden läheisten käsitteiden kautta, ja tämä on näkynyt myös kirjallisuudentutkimuksessa. Rasismia on kotimaisessa kirjallisuudessa käsitelty erityisesti maahanmuuton, siirtolaisuuden tai diasporan ilmiöinä samalla, kun rodullistamiseen liittyviä aiheita on sivuttu ja sivuutettu muiden näkökulmien, kuten monikulttuurisuuden tai monikielisyyden, kautta. Lisäksi kirjallisuudentutkijat Suomessa ovat tarkastelleet näitä kysymyksiä Pohjoismaiden ulkopuolisten – kuten Afrikan diasporaan kuuluvien – kirjailijoiden teksteissä esimerkiksi jälkikoloniaalisen teorian avulla. (ks. Jagne-Soreau 2021.)

Tämä on johtanut suomalaisten, ei-valkoisiksi rodullistettujen vähemmistöjen tietynlaiseen historialliseen näkymättömyyteen sekä ajatukseen siitä, että rodullistaminen ja rasismi ovat jollain tapaa Suomen ja Pohjoismaiden ulkopuolisia ilmiöitä, jotka nykypäivänä korkeintaan ”tulevat” tänne esimerkiksi maahanmuuton tai kansainvälisten akateemisten keskustelujen myötä. Valkoisuus-teeman kautta haluamme painottaa, miten tärkeää näitä aiheita on tarkastella juuri meidän omassa kirjallisuudentutkimuksellisessa ja pohjoismaisessa kontekstissamme. Sen sijaan, että suuntaisimme huomion ensisijaisesti rodullistettuihin tai eksotisoituihin ”toisiin”, ehdotamme analyyttisen katseen kääntämistä normatiivisuuden lähteeseen. Kuten Toni Morrison argumentoi teoksessaan *Playing in the Dark: Whiteness and the Literary Imagination* (1992), keskeistä ei ole ainoastaan tarkastella ei-valkoisia hahmoja vaan myös kysyä, miten valkoisuus itsessään rakentaa kirjallista mielikuvitusta. Se, mitä on myöhemmin kuvattu ”valkoiseksi katseeksi”, voidaan näin ymmärtää normatiiviseksi näkökulmaksi, jonka kautta kirjallinen arvo, tulkinta ja universaalius ovat historiallisesti muotoutuneet samalla, kun nämä prosessit ovat jääneet nimeämättä. Tässä mielessä valkoisuuden tekeminen näkyväksi siellä, missä se on pitkään pysynyt nimeämättömänä, on sekä tiedollinen että antirasistinen interventio.

Esitämme, että valkoisuus ja valkonormatiivisuus koskettavat laajasti kirjallisuudentutkimuksen kenttää ja näiden aiheiden tulisi kiinnostaa alamme tutkijoita riippumatta siitä, mihin teorioihin, suuntauksiin ja aikakausiin he ovat omassa tutkimuksessaan erikoistuneet. Perustelumme liittyvät ensinnäkin valkoisuus-teeman potentiaaliin avata uusia näkökulmia ja teoreettisia keskusteluja pohjoismaisen kirjallisuudentutkimuksen alalle ja toiseksi sen yhteiskunnalliseen ajankohtaisuuteen.

Teoreettinen keskustelu valkoisuudesta, rodullistamisesta ja rasismista on monissa yhteyksissä kietoutunut tiiviisti kirjallisuudentutkimukseen. Keskeiset kriittistä rodun tutkimusta muovanneet suuntaukset – kuten afrikkalais-amerikkalainen kirjallisuuskritiikki, musta feminismi ja jälkikoloniaalinen tutkimus – ovat syntyneet kaunokirjallisten tekstien lähiluvun kautta tarkastelemalla esimerkiksi kirjallisuuden roolia rasismin muovaamisessa ja ylläpitämisessä. Toisin sanoen kysymys rodullistamisesta ei ole ollut kansainväliselle kirjallisuudentutkimukselle ulkoinen, vaan se on ollut olennainen osa joitain alan vaikutusvaltaisimpia teoreettisia kehityskulkuja. Suomalaisessa ja pohjoismaisessa kontekstissa valkoisuuden ja rodullistamisen tutkimus on kuitenkin noussut akateemisesti näkyväksi pääasiassa yhteiskuntatieteiden piirissä (esim. Rastas 2005; Keskinen ym. [toim.] 2009). Rotua koskevaa kriittistä tutkimusta ovat kehittäneet pitkälti sosiologian, sukupuolentutkimuksen, muuttoliiketutkimuksen ja kasvatustieteiden parissa työskentelevät tutkijat, ja tämä työnjako muovaa yhä akateemista kenttää. Tämä näkyy muun muassa siinä, miten suomalaisen lasten- ja nuortenkirjallisuuden suhdetta rodullistamiseen on tutkittu muilla tieteenaloilla (Rastas [toim.] 2013; Layne & Alemanji 2015; Merivirta 2024). Suomalaisessa kirjallisuudentutkimuksessa rodullistaminen on usein ymmärretty jollain tapaa ulkoiseksi – aiheeksi, joka kuuluu toisiin tieteenaloihin, muihin kansallisiin konteksteihin tai oletettuun kaukaiseen menneisyyteen. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että rotu, rodullistaminen tai valkonormatiivisuus eivät olisi läsnä pohjoismaisessa kaunokirjallisuudessa tai kirjallisella kentällä. Pikemminkin se viittaa siihen, että näitä ulottuvuuksia on harvoin tarkasteltu eksplisiittisinä analyyttisina kategorioina. Rodun suhteellinen marginaalisuus suomalaisessa kirjallisuudentutkimuksessa ei ole todiste sen merkityksettömyydestä kirjallisuudelle vaan esimerkki siitä, miten valkoisuus on toiminut huomaamattomana ja nimeämättömänä normina tieteenalan sisällä.

Kaunokirjallisilla ja kulttuurisilla teksteillä on merkittävä rooli erilaisten valtarakenteiden ja normien ylläpitäjinä ja haastajina, ja siksi myös pohjoismaisella kirjallisuudentutkimuksella on mahdollisuus vaikuttaa näiden tärkeiden yhteiskunnallisten aiheiden ymmärtämiseen ja kriittiseen tarkasteluun. Kirjallisuudentutkijat voivat esimerkiksi tarkastella valkoisuuden sisäisiä hierarkioita, sen risteävyyksiä muiden alistamisen muotojen kanssa sekä sen suhdetta yhteiskunnalliseen valtaan eri aikakausina. Rodullistamisen kysymykset mahdollistavat myös kirjallisuustieteen uusiutuvuuden kiinnittämällä huomiota siihen, miten valkoisuuteen, rodullistamiseen ja rasismiin liittyvät teoriat taipuvat esimerkiksi tekstianalyysiin, kaunokirjallisuuden tulkintaan ja kirjallisuushistorian tarkasteluun. Samalla suomalainen ja pohjoismainen kirjallisuus tarjoavat hyvän lähtökohdan uudistaa ja haastaa aiempia rodullistamiseen liittyviä teorioita, jotka ovat usein Yhdysvaltojen ja Iso-Britannian kontekstissa kehitettyjä eivätkä siksi välttämättä täysin soveltuvia muiden maantieteellisten ja kulttuuristen kontekstien tarkasteluun (ks. myös Pöllänen 2024).

Teoreettisten syiden lisäksi valkoisuuden analysointi on tärkeää kirjallisuudentutkimuksessa yhteiskunnallisen tilanteen vuoksi. Viime vuosia on määrittänyt maailmanpoliittinen epävakaus, johon liittyy vahvasti etnonationalistisen, autoritaarisen, demokratiavastaisen ja äärioikeistolaisen ajattelun nousu niin globaalissa pohjoisessa kuin etelässäkin. Etnonationalismiin, valkoiseen ylivaltaan ja rasismiin vetoavat diskurssit ovat yleistyneet ja arkipäiväistyneet myös Suomessa, jossa keskustelut rodullistamisesta on yleensä sivuutettu esimerkiksi vetoomuksilla värisokeuteen ja Suomen marginaaliseen positioon kolonialismin historiassa. Samalla Suomessa on tullut entistä näkyvämmäksi se, miten etnonationalististen ja rasististen diskurssien hyödyntäminen kytkeytyy luokkasortoon. Rodullistavia prosesseja on sekä historiallisesti että nykypäivänä käytetty osana työvoiman hierarkkista jaottelua (*racial capitalism* -teoriaperinteestä ks. Paret & Levenson 2024). Tämä näkyy 2000-luvulla esimerkiksi siinä, kuinka valkoisuuden ja suomalaisuuden ulkopuolelle asetettuja maahanmuuttajatyöntekijöitä tuotetaan lainsäädännöllisesti matalapalkka-aloille (Krivonos 2021; Krivonos 2023; Seikkula 2024) ja kuinka näitä toimintoja perustellaan tai normalisoidaan kulttuurisesti.

Tämänkaltaisten ilmiöiden kriittinen tarkastelu sekä niihin liittyvien erilaisten kulttuuristen ja yhteiskunnallisten tekstien lukutaito vaativat ymmärrystä valkoisuuteen, rodullistamiseen ja rasismiin liittyvistä teorioista myös kirjallisuudentutkimuksessa. Kirjallisuudenopetuksen keskeisenä lähtökohtana on kriittisten lukijoiden ja ajattelijoiden kouluttaminen, ja tämä päämäärä vaatii erityisesti nykykontekstissa myös rodullistamiseen ja rasismiin liittyvien teemojen hallintaa. Lisäksi on syytä huomioida, että erilaiset vaatimukset yliopistotutkimuksen ja -opetuksen mahdollisen eurosentrisyyden ja valkonormatiivisuuden kriittisestä tarkastelusta ovat yleistyneet 2020-luvulla. Nämä usein opiskelijalähtöiset liikkeet – kuten *#whyismycurriculumwhite* – tarjoavat tärkeitä näkökulmia myös kirjallisuudentutkimuksen nykytilan pohtimiseen Suomessa ja Pohjoismaissa.

Erikoisnumeromme tarkoituksena onkin osallistua näihin keskusteluihin ja tehdä uusi avaus tieteenalallemme. Vaikka *Avaimessa* on käsitelty esimerkiksi kolonialismiin liittyviä aiheita – erityisesti vuoden 2015 ”Saamelaisuus kirjallisuudessa” -numerossa – ei alamme tärkeimmässä journaalissa ole vielä kertaakaan ollut valkoisuuden, rodullistamisen tai rasismin teemoille omistettua erikoisnumeroa.

Kriittisestä valkoisuuden tutkimuksesta

Kriittinen rotutukimus (*Critical Race Studies,* CRS) ja kriittinen valkoisuuden tutkimus (*Critical Whiteness Studies,* CWS) ovat molemmat syntyneet Yhdysvalloissa: ensimmäinen oikeustieteellisessä tutkimuksessa (Crenshaw ym. [toim.] 1995) ja jälkimmäinen osana feminististä ja kulttuurintutkimuksellista

valkoisuuden tutkimusta (Frankenberg 1993; Dyer 1997). Vaikka näitä aloja on ajoittain hahmotettu rinnakkaisiksi tai osittain erillisiksi yhdysvaltalaisessa kontekstissa, on ne Pohjoismaissa jäsennetty jo varhain yhteen niin kutsutuksi kriittiseksi rodun ja valkoisuuden tutkimukseksi (*Critical Race and Whiteness Studies*, CRWS) (Hübinette ym. 2023; ks. myös Andreassen ym. [toim.] 2023). Tämä on mahdollistanut vahvemman analyysin siitä, kuinka valkonormatiivisuus ylläpitää rodullistamisen prosesseja – sen sijaan, että rodullistaminen nähtäisiin vain ei-valkoisiin kohdistuvana ilmiönä. Pohjoismaisessa CRWS-tutkimuksessa valkoisuutta tarkastellaan siksi rodullistaviin prosesseihin liittyvänä keskeisenä asemana. Valkoisuus ei ole neutraali tausta vaan normatiivinen ja institutionaalinen sijainti, jonka kautta rodullisia hierarkioita organisoidaan ja ylläpidetään. Tästä teoreettisesta kontekstista johtuen käytämme tässä erikoisnumerossa termiä ”ei-valkoinen” aikaan ja paikkaan sidottuna käsitteenä, joka korostaa, miten valkonormatiivisuus jäsentää kuulumista ja ei-kuulumista laajan ja moninaisen ihmisryhmän kohdalla. Puhumalla laajasti ei-valkoisista emme tuota uudelleen rodullista luokittelua ja luettele pysyviltä kuulostavia kategorioita, kuten esimerkiksi englanninkielisten *Black, Indigenous, and People of Color* (BIPOC)-tyylisten käsitteiden kanssa usein tapahtuu.

Pohjoismaisessa kontekstissa valkoisuudesta käytävää keskustelua on lisäksi tarkasteltava suhteessa värisokeuteen ja pohjoismaisen tai suomalaisen poikkeuksellisuuden kertomuksiin – eli ajatukseen siitä, että Pohjoismaat olisivat historiallisesti viattomia, tasa-arvoisia ja enimmäkseen kolonialismin tai rasismin ulkopuolella (Loftsdóttir & Jensen 2012; Rastas 2012). Värisokeus viittaa toisen maailmansodan jälkeiseen eurooppalaiseen sitoumukseen käsitellä rotua sosiaalisesti ja poliittisesti epäolennaisena sekä pyrkimykseen turvata yhdenvertaisuus kieltämällä rodulliset kategoriat (UNESCO 1950). Maailmansodan jälkeen kehittynyt värisokeus oli historiallisesti perusteltu pyrkimys purkaa rotu biologisena periaatteena ja ehkäistä rodullisten hierarkioiden institutionalisoitumista uudelleen. Tutkimus on kuitenkin osoittanut, että tämä lähestymistapa pikemminkin siirsi rasismin syrjään kuin ratkaisi sen sekä heikensi käsitteellisiä ja teoreettisia välineitä, joiden avulla rasismin jatkuvuutta voitaisiin kriittisesti tarkastella (Hübinette ym. 2023). Erityisyyden ja värisokeuden käsitteet auttavat selittämään, miksi rotu voidaan julkisesti kiistää mutta samalla rakenteellisesti uusintaa ja miksi valkoisuus näyttäytyy Pohjoismaiden kansallisessa itseymmärryksessä usein neutraalina, hyväntahtoisena tai rodullistavan historian ulkopuolelle asetettuna (Hoegaerts ym. [toim.] 2022).

Samalla on tärkeää täsmentää, ettei valkoisuus ole synonyymi valkoiselle ylivallalle, vaikka ne ovatkin historiallisesti kietoutuneet toisiinsa. Siinä missä valkoinen ylivalta viittaa eksplisiittisiin ideologisiin ja poliittisiin projekteihin, jotka pyrkivät ylläpitämään rodullista hierarkiaa, viittaa valkoisuus laajemmin normatiiviseen positioon, joka saa tällaiset hierarkiat vaikuttamaan luonnollisilta tai huomaamattomilta. Valkoinen etuoikeus puolestaan tarkoittaa niitä

rakenteellisia hyötyjä, joita valkoisiksi rodullistetut ihmiset saavat riippumatta yksilön aikomuksista tai uskomuksista (Garner 2007). Näiden käsitteiden erottelu mahdollistaa sen, että kaunokirjallisia tekstejä voidaan analysoida pelkistämättä valkoisuutta sen äärimuotoihin tai -ilmiöihin samalla, kun tunnustetaan valkoisuuden historiallinen ja nykyinen yhteys rodulliseen valtaan.

Kirjallisen kentän valkonormatiivisuudesta rodun queer-luentoihin

Erikoisnumeroon valitut tekstit edustavat laajasti eri teoreettisia ja metodologisia lähtökohtia valkoisuuden ja rodullistamisen tarkasteluun kirjallisuudessa. Valkoisuutta pohditaan 1900-luvun alkupuolen teksteistä nykykirjallisuuteen saakka, ja kirjallisuusanalyysien lisäksi mukana on kirjallisuuskaanonin muodostumista, kirjallisuudenopetusta ja kirjallisuuskritiikkiä tarkastelevia tekstejä. Kirjoittajiin kuuluu tutkijoita suomalaisista ja ruotsalaisista yliopistoista sekä kirjailijoita Suomesta. Erikoisnumeron tekijöihin kuuluu myös laajasti eri rodullistettuihin vähemmistöryhmiin kuuluvia kirjoittajia ja kyseessä onkin *Avaimen* tähänastisen historian monimuotoisin ei-valkoisten kirjoittajien edustus. Numero on kaksikielinen myös siksi, että ruotsinkielisellä tutkimuksella on ollut keskeinen rooli rodullistamisen käsitteistön sekä siihen liittyvien teoreettisten keskustelujen kehittämisessä pohjoismaisessa kontekstissa. Samalla ruotsinkielinen tutkimus mahdollistaa sekä paikallisen että ylirajaisen, koko Pohjoismaat kattavan keskustelun rodullistamisesta.

Numeron ruotsinkieliset vertaisarvioidut artikkelit keskittyvät kirjallisuusanalyysiin. Maïmouna Matikainen-Soreau ja Tobias Hübinette tarkastelevat, miten rotua ja valkoisuutta neuvotellaan ja performoidaan pohjoismaisten ei-valkoisten kirjailijoiden teksteissä. Artikkeli käyttää Rogers Brubakerin teoriaa trans-rodullisuudesta (*transraciality*) analysoidakseen kaunokirjallisia kuvauksia ylirajaisesta adoptiosta, mixeydestä ja valkoisesta käymisestä (*passing*). Kirjoittajat tulkitsevat temaattisesti ruotsalaisia ja suomalaisia nykykirjallisuuden teoksia ja osoittavat, miten valkoisuus voi tulla sekä sisäistetyksi että performoiduksi ei-valkoisten ihmisten toimesta ja miten tällaiset käytännöt usein rajoittuvat essentialisoitujen rodullisten kategorioiden väliseksi liikkeeksi. Samalla artikkeli korostaa kirjallisten strategioiden, kuten karnevalistisen parodian, allegorian ja maagisen realismin, potentiaalia haastaa ja queerata rodullisia kategorioita sekä hetkellisesti horjuttaa niiden rajoja Pohjoismaiden värisokeassa kontekstissa.

Kristina Malmio tarkastelee artikkelissaan Rosanna Fellmanin esikoisrunokokoelmaa *Strömsöborna* (2019) tutkiakseen, miten valkoisuus voidaan tehdä näkyväksi juuri siellä, missä se näyttäytyy itsestään selvänä ja kaikkialle ulottuvana. Malmio pohtii häpeän, normaaliuden ja normatiivisuuden teemojen kautta, miten runoissa paljastetaan tapoja, joilla tuotetaan ja rajataan käsityksiä ideaalista suomalaisesta kansakunnasta. Fellmanin runot tuovat esiin valkoi-

suuden sisäisiä hierarkioita käsitellessään marginalisaatiota suhteessa esimerkiksi luokkaan ja vammaisuuteen. Malmio kontekstualisoi nämä keskustelut osana rodullistamisen pitkää historiaa Pohjoismaissa ja osoittaa, miten kyseinen historia muovaa myös nykyisiä kuulumisen ja poissulkemisen muotoja.

Suomenkieliset vertaisarvioidut artikkelit pohtivat kirjallisuuskaanonin ja kirjallisen kentän valkonormatiivisuutta eri näkökulmista. Iida Pöllänen ja Hanna-Leena Määttä analysoivat artikkelissaan suomalaisten yliopistojen kirjallisuudentutkimuksen nykyistä opetustarjontaa ja sen valkonormatiivisuutta. Aineistona toimii perus- ja aineopintoihin kuuluvien pakollisten kurssien kirjalistat seitsemästä yliopistosta lukuvuodelta 2024–2025 (yhteensä 1078 teosta/tekstiä). Artikkeli kysyy, missä määrin ja millä tavoin rodullistettuihin vähemmistöihin kuuluvat kirjailijat ja teoreetikot ovat läsnä kirjallisuudentutkimuksen kurssien kirjalistoilla. Samalla artikkelissa analysoidaan, millainen suhde kirjalistoilla on valkoisuuden normiin ja eurosentrisiin kirjallisuuskäsityksiin. Kyseessä on ensimmäinen tutkimus, jossa tarkastellaan kirjallisuustieteen opetuksen valkonormatiivisuutta Suomessa ja artikkelin lopuksi kirjoittajat pohtivat alan kriittisiä muutostarpeita.

Koko Hubaran, Tuuli Kurjen ja Fiona 'Elõnen artikkeli puolestaan avaa keskustelun suomalaisen *mixed-race*-tyttären elämäkirjoituksen syntymisen ehdoista ja toisin kuvittelemisen tavoista. Artikkelissa analysoidaan Saidiya Hartmanin kriittinen fabulaatio -käsitteen ja *mixed-race*-tutkimuksen avulla *mixed-race*-tyttäreksi itsensä määrittelevän henkilön, K:n, omaelämäkerrallisia kirjoituksia. Tulkinnassa pureudutaan valkonormatiivisuuden, rasismin historiallisten jälkien ja äiti–tytär-suhteen teemoihin ja ehdotetaan uutta kriittisen autofabulaation käsitettä. Kriittinen autofabulaatio määritellään kerronnalliseksi menetelmäksi, joka mahdollistaa *mixed-race*-tytärten ja muiden vähemmistöjen kokemusten omaehtoisen esiin kirjoittamisen valkonormatiivisissa konteksteissa, joissa arkistot, kirjalliset kaanonit ja yhteiskunnalliset rakenteet eivät anna heille tilaa.

Esseiden puolella saamelaiskirjailija Helga West pohtii saamelaisen taidekritiikin perinnettä sekä tarvetta luoda uusia saamelaisen taidekritiikin muotoja, jotka samalla tarjoavat vaihtoehtoja länsimaiselle taidekritiikille. Linnéa Karlsson ja Therese Svensson puolestaan analysoivat esseessään, millaista on opettaa 1900-luvun alun ruotsinkielistä kirjallisuutta kriittisen valkoisuuden tutkimuksen näkökulmasta ja mitä uusia episteemisiä mahdollisuuksia tällainen pedagogiikka avaa myös valkoisiksi rodullistetuille opiskelijoille. Yhteisessä keskustelussaan Maria Mårsell, Ylva Perera ja Maïmouna Matikainen-Soreau pohtivat usein toistettua uskomusta kirjallisuuden kyvystä vastustaa rasismia ja fasismia. Tutkijat tuovat antifasismiin, koloniaalisuuteen ja rodullistamiseen liittyviä näkökulmia keskusteluunsa 1900- ja 2000-lukujen kirjallisuudesta sekä analysoivat kirjallisuuden mahdollisuuksia ja rajoituksia toimia alustana valkoisuuden kriittiselle tarkastelulle. Erikoisnumeron päättää Joonas Säntin arvio Flóra Várkonyin väitöskirjasta, joka käsittelee Pajtim Statovcin romaaneja.

Haluamme esittää lämpimät kiitokset kaikille kirjoittajille ja vertaisarvioijille, jotka ovat osallistuneet tämän erikoisnumeron tekemiseen. ”Valkoisuus / vithet” -numero on heidän työnsä, sitoutumisensa ja anteliaisuutensa tulos. Toivomme, että numero voi omalta osaltaan syventää ja laajentaa käynnissä olevia keskusteluja valkoisuudesta, rodullistamisesta ja kirjallisuudesta pohjoismaisessa kontekstissa ja samalla viedä eteenpäin kirjallisuudentutkimuksen kenttää.[1]

Iida Pöllänen & Maïmouna Matikainen-Soreau

Viitteet

1 Erikoisnumero on toimitettu osana Maïmouna Matikainen-Soreaun tutkimusprojektia ”Transrasial performativitet av vithet” (rahoittajana Suomen Akatemia, päätösnumero 360241) ja Iida Pölläsen tutkimusprojektia ”Musta renessanssi ja sen pohjoiset kytkökset: ruotsinkielinen vastaanotto” (rahoittajana Svenska litteratursällskapet i Finland).

Lähteet

Ahmed, Sara 2007. A Phenomenology of Whiteness. *Feminist Theory* 8(2), 149–168. https://doi.org/10.1177/1464700107078139

Andreassen, Rikke, Suvi Keskinen, Catrin Lundström & Shirley Anne Tate (toim.) 2023. *The Routledge International Handbook of New Critical Race and Whiteness Studies*. Lontoo: Routledge. https://doi.org/10.4324/9781003120612

Crenshaw, Kimberlé, Neil Gotanda, Gary Peller & Kendall Thomas (toim.) 1995. *Critical Race Theory: The Key Writings That Formed the Movement*. New York: The New Press.

Dankertsen, Astri & Tone Gunn Stene Kristiansen 2021. ”Whiteness Isn't about Skin Color.” Challenges to Analyzing Racial Practices in a Norwegian Context. *Societies* 11(2), 46. https://doi.org/10.3390/soc11020046

Dyer, Richard 1997. *White: Essays on Race and Culture*. Lontoo: Routledge. https://doi.org/10.4324/9781315003603

El-Tayeb, Fatima 2008. ”The Birth of a European Public”: Migration, Postnationality, and Race in the Uniting of Europe. *American Quarterly* 60(3), 649–670. https://doi.org/10.1353/aq.0.0024

Frankenberg, Ruth 1993. *White Women, Race Matters: The Social Construction of Whiteness*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Garner, Steve 2007. *Whiteness. An introduction*. Lontoo: Routledge. https://doi.org/10.4324/9780203945599

Habel, Ylva 2012. Challenging Swedish Exceptionalism?: Teaching While Black. Teoksessa *Education in the Black Diaspora*. Toim. Kassie Freeman & Ethan Johnson. New York: Routledge, 99–122. https://doi.org/10.4324/9780203152973-10

Hall, Stuart 2020 (1980). Race, Articulation, and Societies Structured in Dominance. Teoksessa *Essential Essays, Volume 1*. Toim. David Morley. Durham: Duke University Press, 172–221. https://doi.org/10.1515/9781478002413-011

Hirvonen, Vuokko 1999. *Saamenmaan ääniä: saamelaisen naisen tie kirjailijaksi*. (*Sámeeatnama jienat: sápmelaš nissona bálggis girječállin*, 1999.) Suom. Vuokko Hirvonen. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Hoegaerts, Josephine, Tuire Liimatainen, Laura Hekanaho & Elizabeth Peterson (toim.) 2022. *Finnishness, Whiteness and Coloniality*. Helsinki: Helsinki University Press. https://doi.org/10.33134/HUP-17

Huhta, Aleksi 2021. *Toward a Red Melting Pot: The Racial Thinking of Finnish-American Radicals, 1900-1938*. Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura. http://hdl.handle.net/10138/332241

Hübinette, Tobias, Catrin Lundström & Peter Wikström 2023. *Race in Sweden: Racism and Antiracism in the World's First 'Colourblind' Nation*. Lontoo: Routledge. https://doi.org/10.4324/9781003345763

Jagne-Soreau, Maïmouna 2021. *Postinvandringslitteratur i Norden. Den litterära gestaltningen av icke-vita födda och uppvuxna i Norden*. Helsingin yliopisto, väitöskirja. http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-7715-5

Keskinen, Suvi 2022. *Mobilising the Racialized 'Others'. Postethnic Activism, Neoliberalisation and Racial Politics*. Lontoo: Routledge. https://doi.org/10.4324/9781003002031

Keskinen, Suvi, Salla Tuori, Sara Irni & Diana Mulinari (toim.) 2009. *Complying with Colonialism: Gender, Race and Ethnicity in the Nordic Region*. Lontoo: Routledge. https://doi.org/10.4324/9781315573212

Krivonos, Daria 2021. Valkoisuus, luokka ja rodullinen eriarvoisuus työmarkkinoilla. Teoksessa *Rasismi, valta ja vastarinta. Rodullistaminen, valkoisuus ja koloniaalisuus Suomessa*. Toim. Suvi Keskinen, Minna Seikkula & Faith Mkwesha. Helsinki: Gaudeamus, 164–184.

Krivonos, Daria 2023. Racial Capitalism and the Production of Difference in Helsinki and Warsaw. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 49(6), 1500–1516. https://doi.org/10.1080/1369183X.2022.2154911

Layne, Heidi & Amikeng A. Alemanji 2015. "Zebra World": The Promotion of Imperial Stereotypes in a Children's Book. *Power and Education* 7(2): 181–195. https://doi.org/10.1177/1757743815586520

Loftsdóttir, Kristín & Lars Jensen 2012. Nordic Exceptionalism and the Nordic 'Others'. Teoksessa *Whiteness and Postcolonialism in the Nordic Region: Exceptionalism, Migrant Others and National Identities*. Toim. Kristín Loftsdóttir & Lars Jensen. Farnham: Ashgate, 1–11.

McEachrane, Michael (toim.) 2014. *Afro-Nordic Landscapes: Equality and Race in Northern Europe*. New York: Routledge. https://doi.org/10.4324/9781315774718

Merivirta, Raita 2024. *Kolonialismia ilman siirtomaita? Kulttuurinen kolonialismi ja "rotu" suomalaisessa lasten- ja nuortenkirjallisuudessa ja lapsille suunnatuissa lehdissä, 1900–1960*. Turun yliopisto, väitöskirja. https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-9827-2

Morrison, Toni 1992. *Playing in the Dark: Whiteness and the Literary Imagination*. Harvard: Harvard University Press.

Omi, Michael & Howard Winant 2014 (1986). *Racial Formation in the United States*. New York: Routledge. https://doi.org/10.4324/9780203076804

Paret, Marcel & Zachary Levenson 2024. Two Racial Capitalisms: Marxism, Domination, and Resistance in Cedric Robinson and Stuart Hall. *Antipode* 56(5), 1802–1829. https://doi.org/10.1111/anti.13054

Pöllänen, Iida 2024. Matka Pohjoismaihin ja kotiinpaluun vaikeus afrikkalaisamerikkalaisessa modernismissa. *AVAIN - Kirjallisuudentutkimuksen aikakauslehti* 21(1), 32–53. https://doi.org/10.30665/av.141617

Rastas, Anna 2005. Racializing Categorization among Young People in Finland. *Young: Nordic Journal of Youth Research* 13(2), 147–166. https://doi.org/10.1177/1103308805051319

Rastas, Anna 2012. Reading History through Finnish Exceptionalism. Teoksessa *Whiteness and Postcolonialism in the Nordic Region: Exceptionalism, Migrant Others and National Identities.* Toim. Kristín Loftsdóttir & Lars Jensen. Farnham: Ashgate, 89–103.

Rastas, Anna 2013. *Kaikille lapsille: lastenkirjallisuus liikkuvassa, monikulttuurisessa maailmassa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Sawyer, Lena & Ylva Habel 2014. Refracting African and Black Diaspora through the Nordic Region. *African and Black Diaspora: An International Journal* 7(1), 1–6. doi:10.1080/17528631.2013.861235

Seikkula, Minna 2024. Socio-Legal Production of the Tourist-Seasonal Labourer for the Finnish Berry Industry. *Social Inclusion* 12. https://doi.org/10.17645/si.7845

Seikkula, Minna & Suvi Keskinen 2021. Johdanto: Muuntautuva rasismi ja moninainen antirasismi. Teoksessa *Rasismi, valta ja vastarinta. Rodullistaminen, valkoisuus ja koloniaalisuus Suomessa*. Toim. Suvi Keskinen, Minna Seikkula & Faith Mkwesha. Helsinki: Gaudeamus, 9–21.

Tervonen, Miika 2014. Historiankirjoitus ja myytti yhden kulttuurin Suomesta. Teoksessa *Kotiseutu ja kansakunta: miten suomalaista historiaa on rakennettu*. Toim. Pirjo Markkola, Hanna Snellman & Ann-Catrin Östman. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 137–162.

UNESCO 1950. The Race Question. *UNESCO and its Programme*, 3 [31]. Paris: UNESCO. [https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000128291] (1.2.2026).